

Κωνσταντίνος Ν. Καρεμφύλλης Ελληνογαλλική Σχολή Καλαμαρι, Θεσσαλονίκη

Μέρες τηλεκπαίδευσης: Εκπαιδευοντας στην ελευθερία Θεματικός άξονας: παιδαγωγική, μαθησιακή και διδακτική διάσταση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Το ξέσπασμα της πανδημίας τον Μάρτιο του 2020 έφερε την ελληνική κοινωνία μπροστά σε πρωτόγνωρες καταστάσεις, ζητήματα και προβλήματα, για τα οποία όλοι θα έπρεπε να δείξουν επάρκεια, υπευθυνότητα και ωριμότητα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν. Μια κουρασμένη από τη δεκάχρονη κρίση κοινωνία επιστράτευσε για μία ακόμη φορά ψυχικές και κοινωνικές δυνάμεις, ελπίζοντας προφανώς ότι, αν και στην παρούσα συγκυρία ξεπεράσει τη δυσκολία και την αναταραχή, θα μπορέσει επιτέλους να δρέψει πολυπόθητους καρπούς ατομικής και συλλογικής ευημερίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κλήθηκε η ελληνική εκπαίδευση να αντιμετωπίσει άμεσα τις συνέπειες και το δυσοίωνο μέλλον του εγκλεισμού των μαθητών στο σπίτι, την αναγκαστική απουσία από τον φυσικό εκπαιδευτικό χώρο του σχολείου. Μετά το αρχικό αιφνιδιασμό, την αμηχανία και την παράλληλη έλλειψη οποιασδήποτε παρόμοιας εμπειρίας, το δυναμικό της εκπαίδευσης, από τα διευθυντικά στελέχη μέχρι τους κρίσιμους τροχούς των μάχιμων εκπαιδευτικών, προσπάθησε να ανταποκριθεί στις επιτακτικές ανάγκες που δημιουργούσαν οι καινούργιες συνθήκες. Όσοι είδαν την πραγματικότητα, διείδαν το μέλλον και πιθανολόγησαν αυτό που θα ακολουθούσε έδειξαν αντανακλαστικά γρήγορης προσαρμογής, προκειμένου να διαφυλάξουν τον θεσμό, τις λειτουργίες, τα αποτελέσματά του (και πιθανόν την οικονομική τους επιβίωση). Η ακόμη, να διασώσουν αρχικά τα προσχήματα και έπειτα τη ζώσα συνειδησή τους, σε μια κοινωνία που πελαγωμένη έβλεπε να κλονίζεται ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες της εύρυθμης λειτουργίας της.

Η προσαρμογή στην τηλεκπαίδευση φάνταζε αρχικά για μαθητές και καθηγητές σαν παιχνίδι με ημερομηνία λήξης. Γι' αυτό και έγινε αποδεκτή, άλλοτε με περιέργεια για τα όρια της αποτελεσματικότητάς της και άλλοτε με ανοχή, εξαιτίας της απειρίας, των τεχνικών προβλημάτων, αλλά και της αμφισβήτησης που δέχτηκε, εφόσον απείχε πολύ από τις φυσιολογικές εκπαιδευτικές συνθήκες. Τα πράγματα βέβαια ήρθαν διαφορετικά και η πρακτική της τηλεκπαίδευσης φαίνεται ότι ήρθε για να μείνει ή έστω να διαρκέσει. Και εδώ προκύπτει η καινούργια αναγκαιότητα αναπροσαρμογής και επανατοποθέτησης στο εκπαιδευτικό μέσο, ώστε να εκμαιευθεί το μέγιστο των θετικών δυνατοτήτων και να ελαχιστοποιηθεί το εκ φύσεως περιοριστικό της εξ αποστάσεως μάθησης.

Είναι γεγονός ότι η τηλεκπαίδευση μεγιστοποιεί τη συνεισφορά της σε ώριμους και συνειδητοποιημένους μαθητές και απολλύει μέρος της αποτελεσματικότητάς της εκεί όπου τα παιδιά παραμένουν παιδιά, αποζητώντας τη σταθερά της ζωντανής παρουσίας ενός δασκάλου. Στο μέτρο που δάσκαλοι και μαθητές αντιλαμβάνονται με σοβαρότητα τον ρόλο τους, αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της εκπαιδευτικής πράξης, συναποδέχονται τους σκοπούς και μεριμνούν για το αποτέλεσμα, στο μέτρο που τιμούν τον χρόνο και τους πόρους που διατίθενται από όλους (από την Πολιτεία, τις οικογένειες, τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς αλλά και τους ίδιους τους αγωνιούντες για το μέλλον τους μαθητές), η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά, ακόμη και ως συνειδητό

υποκατάστατο. Σε αντίθετη περίπτωση, τι άλλο μπορούμε να περιμένουμε πέρα από κλειστά σχολεία και παιδιά που μεγαλώνουν και (δεν) μαθαίνουν, αφημένα στην τύχη τους;

Και εδώ εμφανίζονται όλες οι δυσπλασίες και οι παθογένειες μιας κοινωνίας, για να υπονομεύσουν το, δεδομένων των συνθηκών, αναγκαστικό της ψηφιακής τάξης: Η απόσταση ανάμεσα στο ιδεατό επιθυμητό (σχολική τάξη) και το ανεπιθύμητο πραγματικό (ψηφιακή τάξη) υπονομεύει τις καλές προθέσεις, διαβρώνει την πίστη στον σκοπό, υποθάλλει τις προβληματικές συμπεριφορές, απομειώνει τη σημασία της ατομικής ευθύνης και αποδομεί το νόημα της όλης προσπάθειας. Το αποτέλεσμα είναι ένα διάχυτο αίσθημα μοιρολατρικής αποδοχής, επικείμενης παραίτησης, ματαιώσης και ματαιοπονίας: τι νόημα έχουν όλα αυτά όταν η εκπαιδευτική διαδικασία δεν είναι «φυσιολογική», όταν κάποια στιγμή - δεν μπορεί - θα επιστρέψουμε στις τάξεις για να γίνει εκεί το μάθημα, όταν οι κάμερες και τα μικρόφωνα είναι κλειστά και το στοιχειώδες αμφίδρομο της επικοινωνίας ακυρώνεται εν τη γενέσει του, όταν δε βλέπεις το πρόσωπο του άλλου ούτε τα μάτια του, η σύνδεση δεν είναι καλή - «κολλάτε, κύριε» («ακόμη και όταν δεν κολλάτε») - όταν όλα και όλοι ολόγυρα βουλιάζουν στην κατήφεια, στον περιορισμό, στον εκνευρισμό, στην απώλεια της εργασίας, στην ανασφάλεια για ένα ανησυχητικό μέλλον, στη συλλογική έκλειψη του νοήματος.

Προσωπικά έχω αρχίσει να αναπτύσσω ιδιαίτερες σχέσεις με φωτιστικά και ταβάνια κάποιων σπιτιών, με την κόμμωση κάποιων κεφαλών, με κάποια αριστερά ή δεξιά κατά περίπτωση χέρια και, πάνω απ' όλα, με κάποια διαρκή σκοτάδια κρυπτόμενων οθονών.

Δυσπλασίες και παθογένειες μιας κοινωνίας, που προβάλλονται σε ένα «στραβό γιαλό» με στραβά αρμενίζοντα τα καράβια της εκπαίδευσης: απαξιωμένοι μέσα στο πλαίσιο ενός κοινωνικού αυτοματισμού εκπαιδευτικοί (ποιος μέτρησε την αφανή εργασία τους;) που δε βρίσκουν κάποιο νόημα να υποστηρίξουν το όλο εγχείρημα, αλλοτριωμένοι μαθητές εθισμένοι σε μια παραδοσιακή, άγονη, στείρα και κάποτε δικαιολογημένη αντιπαλότητα προς το εκπαιδευτικό σύστημα και τους ορατούς φορείς του, η δαμόκλειος σπάθη της μαθητικής αξιολόγησης που έθαλλε στον καιρό της δια ζώσης λειτουργίας μοιάζει να χάνει όμως τώρα το νόημα και την αποτελεσματικότητά της, τα υπαρκτά τεχνικά προβλήματα της «πλατφόρμας» και του ελληνικού ίντερνετ - δε θέλει και πολύ, ο κλεφτοπόλεμος έχει ήδη αρχίσει και η τεχνολογική επινοητικότητα ή ανεπάρκεια επιστρατεύονται πια για να αποτελέσουν λύση, πρόφαση, πρόσχημα, δικαιολογία για την απαλλαγή από την υποχρέωση και την ευθύνη. Μια υφέρπουσα δυσπιστία και ένα έλλειμμα εμπιστοσύνης ένθεν κακειθεν βρίσκουν μοναδικά πλέον την επιβεβαίωσή τους στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και μια γενιά μαθητών φαίνεται να πορεύεται θολωμένη στη σχολική χρονιά, παραιτημένη κάποτε, αφημένη, κρυπτόμενη πίσω από τις εγγενείς αδυναμίες της ψηφιακής τάξης. Και σε όλα αυτά, να προστεθεί η έλλειψη υπολογιστών για τα οικονομικά ασθενή και αβοήθητα ελληνικά νοικοκυριά, όπου εδώ δεν υπάρχουν δικαιολογίες, παρά μόνο απόγνωση.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο όπου η όρεξη της γνώσης έχει αρχίσει να υποχωρεί ή και να χάνεται, μέσα στην κόπωση που παράγει η παρατεταμένη πραγματικότητα της πανδημίας, μέσα στο ιδιότυπο «κρυφτό» που αρθρώνεται πάνω στις δυνατότητες παραπλάνησης που προσφέρει η τεχνολογία, μέσα σε ένα τοξικό περιβάλλον ακύρωσης της έννοιας του καθήκοντος και θριαμβολογίας για την εξαπάτηση ή τη διαφυγή από τη συμβατική υποχρέωση (διάβασμα, εργασίες, ασκήσεις, γραπτές δοκιμασίες, συμμετοχή, επιμέλεια, ενδιαφέρον κ.λπ.), παρουσιάζεται η ευκαιρία εκπαίδευσης των μαθητών μας στην Ελευθερία: πρέπει να εξηγηθεί πειστικά ότι η ύπαρξη ενός ελάχιστου (μα τόσο μέγιστου) αυτοσεβασμού είναι αναγκαία συνθήκη, για να τελεσφορήσει αυτή η ιδιότυπη εκπαιδευτική διαδικασία, που δεν αποτελεί επιλογή κανενός αλλά ανάγκη. Μήση στον εκούσιο

αυτοπεριορισμό και την αυτοπειθαρχία ενάντια σε μία προβληματικά και άνευ όρων εννοούμενη ελευθερία, που θάλλει στρεβλωτικά στην επικράτεια του ελληνικού εδώ και δεκαετίες: «Ικανός» θεωρείται ο επιτήδειος και όχι ο αντικειμενικά αποτελεσματικός και ο λειτουργός του καθήκοντος.

Είναι ευκαιρία να δείχτεί στα παιδιά ότι η αποδοχή του δικού τους μεριδίου στην ευθύνη, είναι που θα καταστήσει αποτελεσματική τη διαδικασία, - it takes two to tango - θα τους ελευθερώσει από την τυραννία της προσποίησης, της υποκρισίας, της βαθμοθηρίας, της ανεπάρκειας ενός εκπαιδευτικού συστήματος που δε διδάσκει ακριβώς ελευθερία, εμπιστοσύνη και υπευθυνότητα, παρά ιδιοτέλεια, καχυποψία και αντιπαλότητα. Ανάμεσα στον εθισμό στην αρετή του Αριστοτέλη και την κατηγορική προσταγή του Καντ υπάρχει πάντα η συνομολόγηση μιας επιλογής ελεύθερων και υπεύθυνων ανθρώπων: της επιλογής να συνεργαστούν εμπιστευόμενοι ο ένας τον άλλον. Μια αρχαία ελληνική ιδέα: δώσε ελευθερία, για να πάρεις εμπιστοσύνη και επιτέλεση του καθήκοντος. Κι αν δεν επιστρέψει το καθήκον και προδοθεί η εμπιστοσύνη, θα συνεχίσεις να προσπαθείς, δείχνοντας ότι το διακώβευμα δεν είναι ο βαθμός στο τετράμηνο, αλλά η συνολική βαθμολογία σ' αυτό το μάθημα ζωής που συνιστά η υπέρβαση του εαυτού. Στο να πάψει κανείς να σκέφτεται με όρους ευτέλειας και κοντόθωρου ωφελιμισμού και να αρχίσει να σκέφτεται με όρους ανωτερότητας και ακεραιότητας.

Και φυσικά θα υπάρχει πάντα η δυνατότητα να μην παρακολουθεί κάποιος το μάθημα, φυσικά μπορεί να δραπετεύσει από τη συνεδρία όταν θα απειληθεί από κάποια επικίνδυνη ερώτηση, φυσικά μπορεί να επικοινωνεί και να σχολιάζει παράλληλα στην «ομαδική», φυσικά μπορεί να αξιοποιήσει τις άπειρες δυνατότητες της τεχνολογίας στη λογοκλοπή, αλλά είναι αυτό που θεωρεί ότι τον τιμάει ως ελεύθερο άνθρωπο και ως εικόνα; Είναι ζήτημα αισθητικής, και εξακολουθεί να ισχύει ότι «η αισθητική είναι η ηθική του μέλλοντος» (Τολστόι).

Σε ποιον πλανήτη, σε ποια ουτοπία, σε ποια χώρα μπορούν να υπάρξουν ή να διεκδικηθούν όλα αυτά; Ποια τύχη μπορούν να έχουν τέτοια αιτήματα σε μια χώρα όπου επιτηδειότητα θεωρείται η ευκολία παράκαμψης κάθε κανόνα και κάθε νομικού πλαισίου; Ας προσπαθήσουμε. Αν όχι τώρα, πότε; Ίσως εκτός από μία «χαμένη γενιά» να ευδοκιμήσουν και τα σπέρματα αλλαγής μιας προβληματικής και προσβλητικής για τα κοινωνικά μας ήθη νοοτροπίας.

«Με το χρώμα που έχουμε θα φτιάξουμε τσουκάλια» συνηθίζουν να λένε στα κυκλαδίτικα νησιά.

Ποτέ δεν είναι αργά να υπάρξει ένα καθοριστικό και σε διάρκεια μάθημα: η εκπαίδευση διδασκόντων και διδασκομένων στην ελευθερία. Και αυτό να διατρέξει ως αντίληψη πνευματικής αρχοντίας όλους τους εμπλεκόμενους, από αυτούς που παίρνουν τις αποφάσεις μέχρι αυτούς που τις εκτελούν, από τους λειτουργούς της εκπαίδευσης μέχρι τους μαθητές τους. Και είναι ελευθερία η αποδοχή και η ανάληψη της ευθύνης σε προσωπικό επίπεδο για όλους τους συμμετέχοντες στο εκπαιδευτικό παιχνίδι, η ανωτερότητα του ήθους στην πλαισίωση αυτού του -κολοβού έστω- τρόπου λειτουργίας, η ευθύτητα και η ντομπροσύνη στην αντιμετώπιση του δασκάλου από τον μαθητή και του μαθητή από τον δάσκαλο. Η εμπιστοσύνη του ενός προς τον άλλο. Και αυτό σημαίνει συνειδητή αυτοπειθαρχία για όλους ή πιο απλά: ο καθένας να παίζει το ρόλο που του έχει ανατεθεί και να κάνει τη δουλειά του, όσο καλύτερα μπορεί. Οι δάσκαλοι να διδάσκουν και οι μαθητές να μαθαίνουν - τόσο κοινότοπα, τόσο ταυτολογικά - οι καθηγητές να διδάσκουν χωρίς ανώφελες αυτοαναφορικότητες που υπονομεύουν το δικό τους έργο και οι μαθητές να σταθούν

ισότιμα, συμμετέχοντας, απαιτώντας και διεκδικώντας, πέρα από την ευκολία, την εξαπάτηση, την ευτέλεια που τους παρέχει ως δυνατότητα η απόσταση.

Η επανάσταση στη χώρα θα συμβεί, όταν ο καθένας θα κάνει τη δουλειά του όσο καλύτερα μπορεί, χωρίς κραυγές, χωρίς υπεκφυγές και εκ του πονηρού εκλογικεύσεις.

Η ελευθερία, η εμπιστοσύνη, το καθήκον, η ακεραιότητα και η ανωτερότητα δεν είναι έννοιες «επιστημονικές», δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν ή να αποτελέσουν αντικείμενα στατιστικής. Είναι όμως έννοιες βαθιά παιδαγωγικές, που αντανakλούν το αποτέλεσμα της παιδείας στις επιλογές, τις πράξεις και την ποιότητα των ανθρώπων.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Guardian, The, *Η τηλεκπαίδευση βλέπει τη μελέτη* (2021). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.kathimerini.gr/world/561270847/i-tilekpaideysi-vlaptei-ti-meleti/>
- Rowlands Mark, *Τρέχοντας με την αγέλη*, (2013), Μτφρ Ελ. Βαχλιώτη, Αθήνα: Εκδ. Εικοστού Πρώτου Αλεξανδρίδης Αθανάσιος, *Τηλεκπαίδευση και βούληση για ζωή* (2021). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.kathimerini.gr/society/561213799/athanasios-alexandridis-tilekpaideysi-kai-voylisi-gia-zoi/>
- Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* (2002) (Εισαγωγή – Μετάφραση - Σχόλια: Δ. Λυπουρλής, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
- Βίνκχαους Ούτα, *Η πανδημία καταστροφική για την εκπαίδευση* (2021) (Επιμέλεια: Κώστας Συμεωνίδης). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.dw.com/el/η-πανδημία-καταστροφική-για-την-εκπαίδευση/a-56299740>
- Καθημερινή Εφημερίδα, *Τα θλιμμένα παιδιά της τηλεκπαίδευσης* (2020). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.kathimerini.gr/society/561177115/ta-thlimmena-paidia-tis-tilekpaideysis/>
- Κακριδής, Ιωάννης, *Το νόημα της ελληνικής ελευθερίας* (1960), Αθήνα: ΙΤΥΕ Διόφαντος 2017
- Καντ, Ιμμάνουελ, *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών* (1984), Μτφρ. Γ. Τζαβάρας, Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη
- Καρεμφύλλης, Κ. - Γιατζίδου, Φ. (2015). *Για μια αλλαγή των περιεχομένων και της φιλοσοφίας των Αναλυτικών Προγραμμάτων στη Μέση Εκπαίδευση*. Πρακτικά του 2ου Συνεδρίου της ΠΕΣΣ «Εκπαιδευτικές Πρακτικές για το Σχολείο του 21ου αιώνα», Θεσσαλονίκη 27-29 Μαρτίου 2015 (σελ. 48-58). Ανακτήθηκε 13/03/2021 από http://www.pess.gr/attachments/article/256/B_Τόμος_Πρακτικών_2ου_Συνεδρίου.pdf
- Παπαϊωάννου Κωστής, «*Μάθημα*» στην καραντίνα, η οθόνη βουλιάζει (2021). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.lifo.gr/now/greece/kostis-papaioannoy-mathima-stin-karantina-i-othoni-boyliazei>
- Σαβατέρ, Φερνάντο, *Μιλώντας στο γιο μου για ηθική και ελευθερία* (2013), Μτφρ. Αγ. Δημητρούκα, Αθήνα: Πατάκης
- Σβώλου Αλεξία, *Covid και εθισμός εφήβων στο Διαδίκτυο* (2021). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.lifo.gr/tropos-zois/health-fitness/covid-kai-ethismos-efibon-sto-diadiktyo>
- Φωτοπούλου Αγγέλα, *Το οπτικό σύστημα των παιδιών ανόριμο να αντέξει την πολύωρη χρήση οθονών* (2021). Ανακτήθηκε στις 14/03/2021 από <https://www.amna.gr/macedonia/article/534692/To-optiko-sustima-ton-paidion-anorimo-na-antexei-tin-poluori-chrisi-othonon->